

Statens fastighetsverk
Box 2263
103 16 STOCKHOLM

Beslut

Datum 2019-06-17
Dnr RAÄ-2019-418

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Brunneby kyrka, Brunneby 1:1, Motala kommun, Östergötlands län

Riksantikvarieämbetet beslutar med stöd av 6 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen att skyddsbestämmelser enligt här bifogade förslag ska gälla för Brunneby kyrka.

Redogörelse för ärendet

Enligt beslut av regeringen 2019-02-14 är kyrkan skyddad som statligt byggnadsminne.

Ett förslag till skyddsbestämmelser remitterades 2019-02-20 till den förvaltande myndigheten Statens fastighetsverk som inte haft något att erinra mot förslaget. Synpunkter som framförts har inarbetats i beslutet.

Beslut i detta ärende har fattats av överantikvarien Knut Weibull efter föredragning av handläggaren Jan Karlsson. Även t.f. avdelningschefen Karin Wahlström har varit med om den slutliga handläggningen.

Riksantikvarieämbetet
Storgatan 41
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-5191 8000
E-post registrator@raa.se
Hemsida www.raa.se
Org.nr 202100-1090
Plusgiro 599 94-4
Bankgiro 5052-3620

Knut Weibull

Jan Karlsson

Bilaga:
Skyddsbestämmelser

Kopia till:

Länsstyrelsen i Östergötlands län

Östergötlands museum

Motala kommun

RAÄ/Bebyggelseregistret

Bilaga 1, RAÄ dnr RAÄ-2019-418, 2019-06-17

Skyddsbestämmelser för det statliga byggnadsminnet Brunneby kyrka, Brunneby 1:1, Motala kommun, Östergötlands län

Skyddsbestämmelser

Byggnadsminnet omfattar enbart Brunneby kyrka. Kyrkan ligger inom fastigheten Brunneby 1:1 och är uppförd på ofri grund.

Följande skyddsbestämmelser ska gälla för byggnadsminnet:

1. Byggnaden ska vårdas och underhållas så att den inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten ska utföras med material och metoder som är anpassade till byggnadens egenart på ett sådant sätt att byggnadens kulturhistoriska värde bevaras.
2. Byggnaden får inte rivas, vare sig i sin helhet eller delar därav, inte heller flyttas, byggas om, byggas till eller på annat sätt förändras till sin exteriör.
3. Byggnadens stomme får inte rivas, byggas om eller ersättas med andra material. Håltagning eller andra ingrepp får inte göras i medeltida delar av stommen.
4. Ingrepp i eller ändring av byggnadens planlösning eller fasta inredning får inte göras.
5. Byggnadens ytskikt, även underliggande, på fasader, innertak, väggar och golv, får inte övertäckas, övermålas eller på annat sätt förändras. Håltagning eller andra ingrepp får inte heller göras.

Om det finns särskilda skäl får, enligt 7 § förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen, byggnadsminnet ändras i strid mot skyddsbestämmelserna. Ansökan om tillstånd till sådan ändring lämnas på en särskild blankett till Riksantikvarieämbetet.

Begreppsförklaringar

Med *vård och underhåll av byggnader* avses åtgärder för skötsel som behövs för att vidmakthålla en byggnads tekniska egenskaper och utseende. Underhåll avser både arbeten som måste göras vid upprepade tillfällen och speciella åtgärder som ska hålla byggnaden i gott tekniskt skick. Till underhåll räknas inte åtgärder som tillför en byggnad nya egenskaper, till exempel en ny kulör. Exempel på underhållsåtgärder är: ommålning, putslagning, lagning av tak och utbyte av skadade delar, dock inte omläggning av alla taktytor eller omputsning av hela byggnaden.

Med *material och metoder som är anpassade till byggnadernas egenart* avses material och metoder som ursprungligen användes när en byggnad eller byggnadsdel uppfördes. I de delar av byggnadsminnet där kulturhistoriskt relevanta material fortfarande används får dessa inte ersättas med andra material. Med metoder avses bland annat bearbetning av trä och applicering av puts och färg

Med *stomme* avses byggnadens konstruktiva/bärande delar såsom bjälklag, balkar, pelare, valv, takstolar, bärande ytterväggar och bärande innerväggar, murar, murstockar och grundkonstruktioner. Till stomme räknas inte de ytskikt som finns på bärande konstruktioner, till exempel putslager, färgskikt och golvmaterial.

Med *planlösning* avses det sätt rummen eller utrymmen i en byggnad är fördelade och belägna i förhållande till varandra. Med *förändring* avses till exempel rivning av väggar, trappor, upp-tagning eller igensättning av dörröppningar, ändring av kommunikationsvägar, rumsformer och rumsvolymmer samt delning av rum med väggar eller bjälklag.

Med *fast inredning* avses det varmed byggnaden blivit försedd, om det är ägnat till stadigvarande bruk för byggnaden eller del av denna. Fast inredning omfattar till exempel dörrar, fönster, lister, taklister, paneler, golvbeläggning samt kvarvarande inredning, eller delar därav, som anskaffats för gudtjänstbruk, såsom bänkar, korbänkar, predikstolar, altarpopsatser, altarskåp, krucifix etc. Lösa föremål som anskaffats för samma ändamål, och som ej är förankrade i byggnaden, omfattas inte av skyddsbestämmelser.

Med *ytskikt* avses samtliga lager av färg, tapeter, puts och obehandlade ytor.

Upplysningar

Fornlämningar inom byggnadsminnet skyddas enligt 2 kap. kulturmiljölagen (1988:950). Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för fornlämningar enligt kulturmiljölagen.

Motivering

Brunneby kyrka, uppförd för katolska kyrkans bruk, hör till landets äldsta bevarade byggnader. De bevarade medeltida kyrkorna, såväl den enskilda kyrkan som beståndet i sin helhet, utgör ett unikt källmaterial för kunskapen om historien. Murverket och den bevarade medeltida planformen är viktiga dokument om kyrkans historia och sin tids byggnadskonst. De fragmentariska kalkmålningarna från 1400-talets mitt vittnar ännu om senmedeltidens dekorerade kyrkorum och den tidens bildvärld. Kyrkans takryttare med den spetsiga tornspiran från 1747 har ett högt kulturhistoriskt värde.

Belägenheten intill Brunneby herrgård visar på ett tydligt sätt det nära sambandet mellan gård och kyrka sedan medeltiden och speglar därigenom också socknens historia. Genom sina delvis bevarade träkonstruktioner från 1800-talet är kyrkan en av de ytterst få i landet som kan vittna även om en profan användning.

Kulturhistorisk beskrivning

Den medeltida kyrkobyggnaden ligger intill Brunneby gård och omges av en park. Genom ett byte övergick godset Brunneby år 1269 såsom morgongåva till Ulvhild Magnusdotter (Folkungaättens lagmangren). I ett tillägg till bytesbrevet framgår att hennes man Bengt Magnusson, svåger till östgötalagmannen med samma namn, testamenterade fyra mark rent silver till kyrkan – en för tiden stor summa. Även senare under medeltiden har Brunneby gård ägts av medlemmar ur högfrälset. Kyrkan förmodas ha uppförts som gårdskyrka innan den blev sockenkyrka.

Brunneby ödekyrka är en salkyrka med spånklätt sadeltak. Fasaderna är spritputsade med slätputsade hörn, fönster- och dörröppningar. Exteriören får sin speciella karaktär av en stor takryttare med hög tornspira, placerad över byggnadens mitt. Kyrkorummet får sin karaktär av den öppna takstolen, som till stor del är medeltida, och av stödkonstruktionen till takryttaren från kyrkans tid som magasin. Väggarna är vitkalkade med delvis bevarade medeltida kalkmålningar på de östra och norra väggarna. Genom att de ursprungliga dörr- och fönsteröppningarna tagits upp som nischer får man en uppfattning om kyrkorummets utseende under medeltiden.

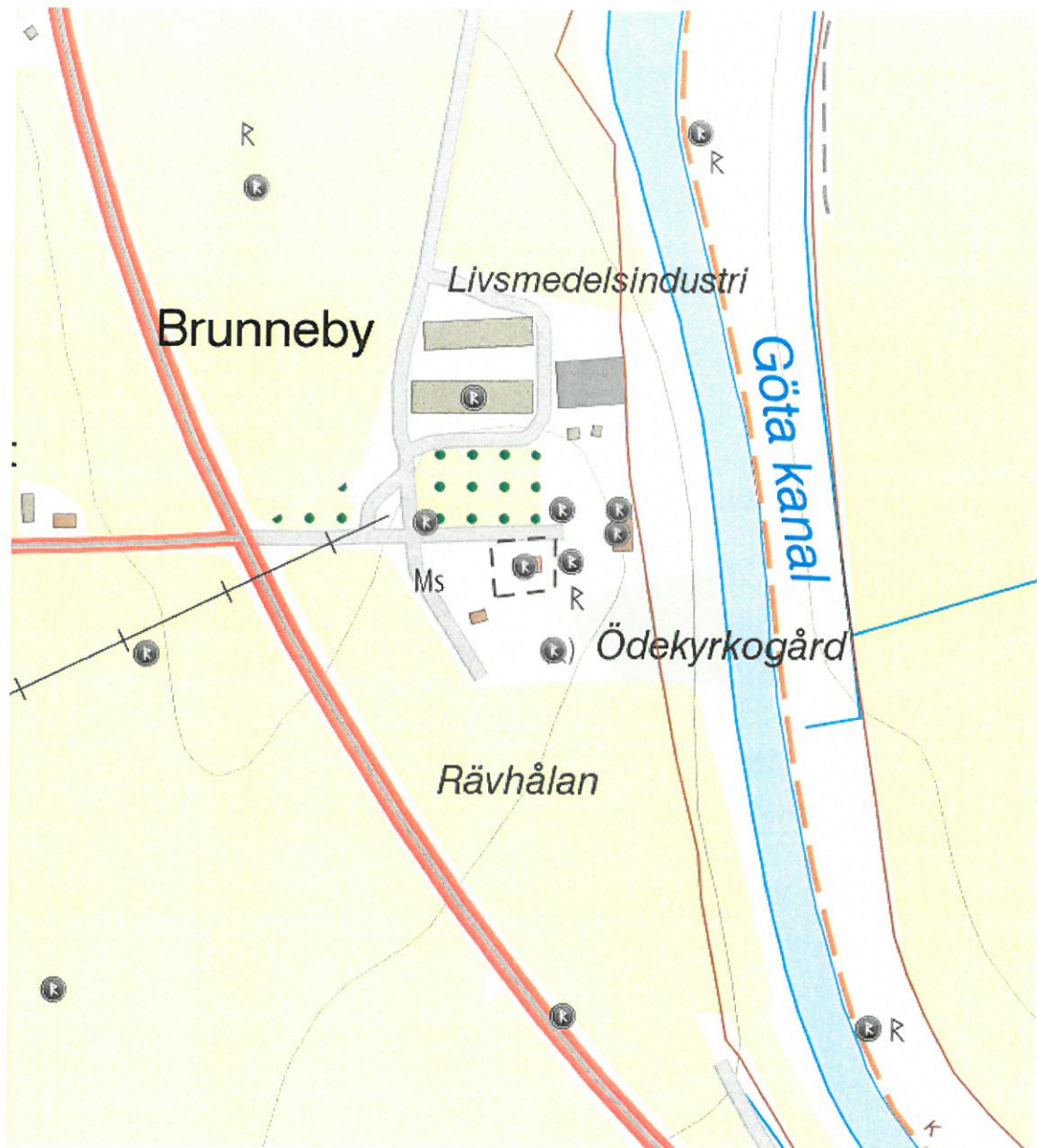
Byggnadskroppen består till största delen av ett romanskt långhus, uppfört på 1100-talet eller tidigt 1200-tal. Till detta fanns ursprungligen ett lägre och smalare kor, troligen försett med absid. Kyrkans ingång låg på sedvanligt vis i södra murens västra del och tycks ha varit försedd med ett tympanon. Senare under medeltiden fick kyrkan ett nytt kor i samma bredd som långhuset och blev därmed en salkyrka. Koret hade en egen ingång i söder. På 1400-talet slogs tre tegelvalv och samtidigt dekorerades interiören med kalkmålningar.

På 1690-talet omtalas att en sakristia av timmer och ett vapenhus också har funnits. Då kyrkan vitmenades 1729 överkalkades de medeltida kalkmålningarna. Tre fönster förstörades på 1740-talet, då också ett av de medeltida fönstren sattes igen. År 1747 tillkom den nuvarande takryttaren med spetsig tornspira, omgiven av ett antal mindre spiror. Den byggdes på egen bekostnad av den östgötske byggmästaren Gabriel Bragner mot att hans föräldrar fick sin gravplats i kyrkan. År 1764 togs en ny ingång upp i norr.

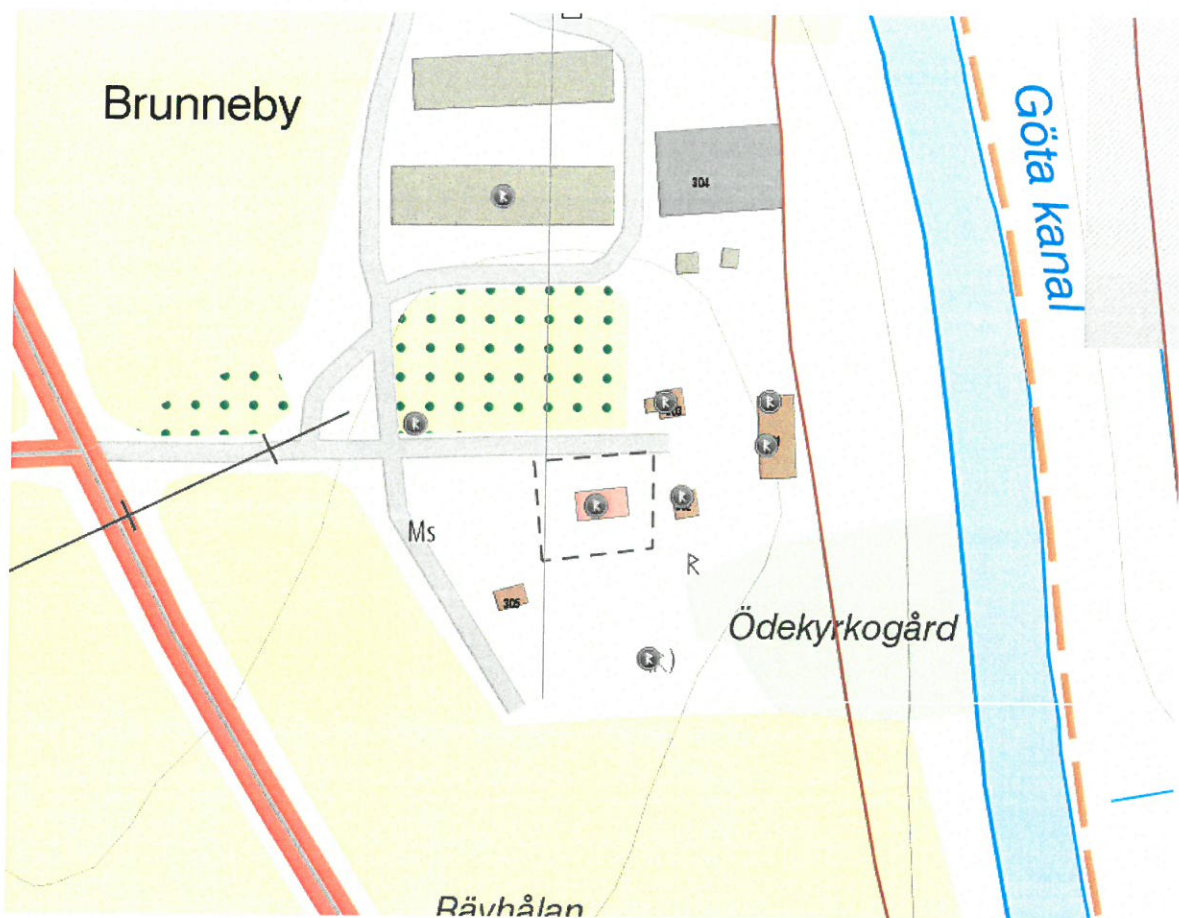
Kyrkan såldes 1828 till Brunneby gård då församlingen byggde en ny kyrka gemensamt med Klockrike. Den inreddes därefter till spannmåls- och brännvinsmagasin, varvid man rev de medeltida valven och lade in bjälklag samt en ny underkonstruktion till takryttaren. De medeltida dörr- och fönsteröppningarna sattes igen, och en ny entré togs upp på nordsidan. En del av kyrksilvret samt predikstolen och altarpopsatsen överfördes till den nybyggda Klockrike kyrka. Kyrkan nyttjades som magasin ännu in på 1960-talet.

År 1964 inköptes byggnaden av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien med hjälp av insamlade medel och anslag från Berit Wallenbergs fond. Stiftelsen Brunneby kyrka, som bildades 1960 med syfte att sätta kyrkan i stånd, förfogar över kyrkan för anordnande av gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar.

En yttre renovering ägde rum 1965, och i början av 1970-talet uppfördes en klockstapel sydväst om kyrkan. Klockstapeln bekostades av privata medel och ägs inte av staten. Inventarier i kyrkan har också bekostats av privata medel och ingår inte heller i byggnadsminnet. År 1974 renoverades interiören och ursprungliga dörr- och fönsteröppningarna markerades i det inre. Samtidigt framtogs kyrkans kalkmålningar och de bäst bevarade konserverades. Bjälklaget togs bort, men en del av 1800-talets konstruktioner bevarades för att minna om kyrkobyggnadens tid som magasin och som stöd för takryttaren. Kyrkan återinvigdes 1977.

Brunneby kyrka

Brunneby kyrka (byggnaden inom den streckade fyrkanten)